

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2024-yil 4-son

VOLUME 4 / ISSUE 4 / 2024

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.4.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston
matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda
1140-sonli guvohnoma bilan davlat
ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi
Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent
davlat yuridik universitetiga tegishli.
Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal
materiallaridan foydalanish, tarqatish
va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan
amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev,
K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov,
M. Sharifova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Jurnal 23.08.2024-yilda bosmaxonaga
topshirildi. Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli 23,48 b.t. Adadi: 100.
Buyurtma raqami: 133.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy
boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori,
dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili
va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori
(Boston, AQSH)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi
Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori
(Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi
(Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti
dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik
fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori,
yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik
fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b.,
filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция – Yurisprudensiya – Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве Высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Редакторы:

Ш. Жахонов, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев, К. Абдувалиева,
Й. Махмудов, М. Шарифова

Корректор:

С. Расулова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Журнал передан в типографию
23.08.2024.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 23,48. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 133.

Отпечатано в типографии ТГЮУ.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Верховном судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” –
“Юриспруденция” – “Jurisprudence”
legal scientific and practical journal
was registered by the Press and Infor-
mation Agency of Uzbekistan on De-
cember 22, 2020 with certificate No.
1140.

The journal is included in
the list of journals of the Higher
Attestation Commission under the
Ministry of Higher Education, Science
and Innovations of the Republic of
Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent
State University of Law. All rights re-
served. Use, distribution and reproduc-
tion of journal materials are carried
out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Subscription index: 1385.

The journal is submitted to the Printing
house on 23.08.2024.

Paper size: A4.

Cond. p.p. 23,48. Unit: 100.

Order: 133.

Published in Printing house of TSUL.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of
Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences, Associate
Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and
Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy
in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law
(Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk,
Poland)

A. Khoshimxonov – Associate Professor of Tashkent State University
of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law,
Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law
(Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges
under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World
Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor
of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of
Law, Doctor of Philosophy in Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State
University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent,
Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 11 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Markaziy Osiyo davlatlarida kodekslashtirish jarayoni: ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS O'G'LI**
Tabiiy huquq nazariyasi va uning mohiyati

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 33 **NEMATOV JO'RABEK NEMATILLOYEVICH**
Ma'muriy islohotlar sharoitida oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini ma'muriy-huquqiy jihatdan tartibga solish: ilmiy-nazariy tahlil
- 42 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
2030-yilgacha o'tkaziladigan ma'muriy islohotlar davrida oliy ta'lim sohasini rivojlantirishning ma'muriy-huquqiy jihatlari
- 56 **MUSTANOV ILXOM ABDIVALIJONOVICH**
Bank tizimini tashkil etish bo'yicha ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi: qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 71 **XAZRATQULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
"Lex informatica" – raqamli huquqlarni amalga oshirishning kollizion prinsipi sifatida
- 82 **XOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Insofsizlik fuqarolik-huquqiy kategoriya sifatida

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. XO'JALIK PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Sud hujjatlarini qayta ko'rish instituti: taftish instansiyasi faoliyati tahlili
- 105 **HABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylikning o'zaro tahlili
- 114 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Iqtisodiy protsessda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar faoliyatini raqamlashtirish masalalari

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOG'AYEVICH**
Yer qonunchiligi ijrosini nazorat qilish jarayonida prokuraturaning boshqa davlat organlari bilan o'zaro munosabatlari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxslarning jinsiy daxlsizligiga qarshi qaratilgan jinoyatlar sabablari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI151 **BAZAROVA DILDORA BAXADIROVNA**

Jinoiy protsessda shaxs huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlari

170 **IMOMNAZAROV ALISHER HASANOVICH**

Ko'zdan kechirish jarayoni va natijalarni qayd etish bilan bog'liq muammolar tahlili

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

180 **XUN VEYSIN**O'zbekistonda "Bir makon, bir yo'l" tashabbusini amalga oshirishning huquqiy jihatlari:
xitoylik investorlar uchun imkoniyatlar va xatarlar

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

191 **MAJIDOV SHAHZOD ABDIXALIL O'G'LI**Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar haqida xabar bergan shaxslarni himoya qilish to'g'risidagi qonun
loyihagini takomillashtirish yuzasidan ayrim mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Процесс кодификации законодательства в государствах Центральной Азии:
некоторые теоретико-правовые вопросы

20 АМИРОВ САНЖАР ИЛЁС УГЛИ

Теория естественного права и её сущность

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

33 НЕМАТОВ ЖУРАБЕК НЕМАТИЛЛОЕВИЧ

Административно-правовое регулирование деятельности организаций высшего образования
в условиях административных реформ: научно-теоретический анализ

42 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Административно-правовые аспекты развития сферы высшего образования в период
административной реформы до 2030 года

56 МУСТАНОВ ИЛХОМ АБДИВАЛИЖОНОВИЧ

Опыт отдельных зарубежных стран по организации банковской системы: сравнительно-правовой
анализ

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

71 ХАЗРАТКУЛОВ ОДИЛБЕК ТУРСУНОВИЧ

Lex informatica как коллизионный принцип реализации цифровых прав

82 ХОСИЛОВ ЭРКИН ДИЛМУРОТОВИЧ

Недобросовестность как гражданско-правовая категория

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ТРЕТЕЙСКИЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ

94 ЭСАНОВА ЗАМИРА НОРМУРОТОВНА

Институт пересмотра судебных актов: анализ деятельности ревизионной инстанции

105 ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБЕКОВИЧ

Анализ процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском
судопроизводстве

114 ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ

Вопросы цифровизации деятельности лиц, содействующих осуществлению правосудия
в экономическом процессе

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

124 АБДУХАКИМОВ МУРОДУЛЛО ТОГАЕВИЧ

Взаимодействие органов прокуратуры с другими государственными органами в процессе
надзора за исполнением земельного законодательства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. КРИМИНОЛОГИЯ. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

140 НИЯЗОВА САЛОМАТ САПАРОВНА

Причины совершения преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОЕ ПРАВО. СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

151 **БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА**

Конституционные гарантии прав личности в уголовном процессе

170 **ИМОМНАЗАРОВ АЛИШЕР ХАСАНОВИЧ**

Анализ проблем, связанных с фиксацией процесса и результатов осмотра

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

180 **ХУН ВЕЙСИН**

Правовые аспекты реализации инициативы «Один пояс, один путь» в Узбекистане: возможности и риски для китайских инвесторов

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

191 **МАЖИДОВ ШАХЗОД АБДИХАЛИЛ УГЛИ**

Некоторые суждения по совершенствованию законопроекта о защите лиц, сообщивших о коррупционных правонарушениях

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 11 **AXMEDSHAEVA MAVLUDA AXATOVNA**
Codification process in Central Asian countries: some theoretical and legal issues
- 20 **AMIROV SANJAR ILYOS UGLI**
Theory of natural law and its essence

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCE AND CUSTOMS LAW

- 33 **NEMATOV JURABEK NEMATILLOEVICH**
Administrative and legal regulation of the activity of higher education organizations in the conditions of administrative reforms: scientific and theoretical analysis
- 42 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**
Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education in the period of administrative reforms until 2030
- 56 **MUSTANOV ILKHOM ABDIVALIJONOVICH**
The experience of some foreign countries on the organization of the banking system: a comparative-legal analysis

12.00.03 – CIVIL LAW. ENTREPRENEURSHIP LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 71 **KHAZRATKULOV ODILBEK TURSUNOVICH**
“Lex informatica” as a principle of conflict for the implementation of digital rights
- 81 **KHOSILOV ERKIN DILMUROTOVICH**
Bad faith as a civil law category

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION AND MEDIATION

- 94 **ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Institute for review of judicial documents: an analysis of the activities of the inspection instance
- 105 **KHABIBULLAEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Mutual analysis of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases
- 114 **KHUDOYNABAYEV DADAKHON AVAZ UGLI**
Issues of digitalization of the activities of persons assisting in the implementation of justice in the economic process

12.00.07 – JUDICIARY. PROSECUTOR'S SUPERVISION. ORGANIZATION OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES. ADVOCACY

- 124 **ABDUXAKIMOV MURODULLO TOGAEVICH**
Interaction of prosecutor's offices with other state bodies in the process of supervising the implementation of land legislation

12.00.08 – CRIMINAL LAW, PREVENTION OF OFFENSES. CRIMINOLOGY. CRIMINAL PROCEDURAL LAW

- 140 **NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Reasons for committing crimes against the sexual integrity of minors

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. CRIMINOLOGY, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

151 **BAZAROVA DILDORA BAKHADIROVNA**

Constitutional guarantees of individual rights in criminal proceedings

170 **IMOMNAZAROV ALISHER KHASANOVICH**

Analyzing issues related to the review process and recording the results

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

180 **HONG WEIXING**

Legal aspects of the implementation of the "one belt, one road" initiative in Uzbekistan: opportunities and risks for chinese investors

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

191 **MAJIDOV SHAKHZOD ABDIXALIL UGLI**

Some considerations for improving the draft law on the protection of persons reporting corruption offenses

Kelib tushgan / Получено / Received: 04.07.2024
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 08.08.2024
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 23.08.2024

DOI:10.51788/tsul.jurisprudence.4.4./NUCI1185
UDC: 347.9(045)(575.1)

FUQAROLIK SUD ISHLARINI YURITISHDA PROTSESSUAL ADOLAT VA PROTSESSUAL QONUNIYLIKNING O'ZARO TAHLILI

Habibullayev Davlatjon Yulchiboyevich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Fuqarolik protsessual va

iqtisodiy protsessual huquqi

kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

ORCID: 0000-0002-8355-3983

e-mail: davlat.xabibullayev@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat va protsessual qonuniylik doktrinalari tahlil etilgan. Fuqarolik ishlarini to'g'ri, o'z vaqtida ko'rib chiqish va hal etish tushunchalari huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari asosida o'rganilgan. BMT rezolyutsiyasi bilan tasdiqlangan "Sud organlari mustaqilligining asosiy prinsiplari" hamda sudlar tomonidan hal qiluv qarorlarining aniq, to'liq, asosli, adolatli, tushunarli qilib chiqarilishida huquqiy aniqlik prinsipi tahlil etilib, bu boradagi huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari tadqiq etilgan. Shuningdek, stare decisis (bir qarorda turish) doktrinasi huquqiy aniqlik prinsipini qo'llashda muhim hisoblanishi, ushbu doktrina gorizont va vertikal ravishda ishlashi tahlil etilib, huquqiy aniqlik prinsipi tushunchasiga ilmiy ta'rif hamda ushbu prinsipni amalga oshirish mexanizmini bosqichma-bosqich joriy qilish to'g'risida asoslantirilgan takliflar ishlab chiqilgan. Xulosa qismida fuqarolik sud ishlarini yuritishda protsessual adolat protsessual qonuniylikdan ustun bo'lishi, o'z navbatida, adolatli sud qarorlarini qabul qilishda sudyaning chinakam mustaqilligini ta'minlash sudga kelgan har bir shaxsning odil sudlovga bo'lgan ishonchi ortishiga olib kelishi hamda kelgusida FPKning 2-bobiga yangi prinsip sifatida "Huquqiy aniqlik prinsipi" kiritilishi bo'yicha taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: fuqarolik sudi, odil sudlov, sudya, protsessual adolat, protsessual qonuniylik, huquqiy aniqlik prinsipi, stare decisis (bir qarorda turish), fuqarolik protsessi, sud hal qiluv qarori, fuqarolik sud ishlarini yuritish vazifalari.

АНАЛИЗ ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ И ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ЗАКОННОСТИ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Хабибуллаев Давлатжон Юлчибоевич,

доктор юридических наук, профессор,

заведующий кафедрой «Гражданское процессуальное

и экономическое процессуальное право»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье анализируются доктрины процессуальной справедливости и процессуальной законности в гражданском судопроизводстве. Концепции правильного, своевременного рассмотрения и разрешения гражданских дел изучались на основе научно-теоретических взглядов учёных-правоведов. Проанализированы «Основные принципы независимости судебных органов», утверждённые резолюцией ООН, а также принцип правовой определённости при вынесении судами решений в ясной, полной, обоснованной, справедливой и понятной форме, исследованы научно-теоретические взгляды учёных-правоведов на этот вопрос. Также проанализировано, является ли доктрина *stare decisis* (стоять на решённом) важной в применении принципа правовой определённости, каким образом эта доктрина работает по горизонтали и по вертикали. Разработаны научные определения понятия принципа правовой определённости, а также обоснованные предложения по поэтапному внедрению механизма реализации этого принципа. В заключительной части выдвигаются предложения и рекомендации о том, что процессуальное правосудие в гражданском судопроизводстве должно превалировать над процессуальной законностью, что, в свою очередь, обеспечит подлинную независимость судьи в принятии справедливых судебных решений, приведёт к повышению доверия к правосудию каждого лица, явившегося в суд, и что необходимо ввести в главу 2 Гражданского процессуального кодекса Республики Узбекистан в качестве нового принципа принцип правовой определённости.

Ключевые слова: гражданский суд, правосудие, судья, процессуальная справедливость, процессуальная законность, принцип правовой определённости, *stare decisis* (стоять на решённом), гражданский процесс, судебный акт, задачи гражданского судопроизводства.

MUTUAL ANALYSIS OF PROCEDURAL FAIRNESS AND PROCEDURAL LEGALITY IN THE CONDUCT OF CIVIL COURT CASES

Khabibullaev Davlatjon Yulchiboyevich,
Head of the Department of Civil Procedural
and Economic Procedural Law,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law (DSc), Professor

Abstract. This article analyzes the doctrines of procedural fairness and procedural legality in the conduct of civil court cases. The concepts of correct and timely consideration and resolution of civil cases were studied on the basis of the scientific and theoretical views of legal scholars. The “Basic Principles of Independence of Judges” approved by the UN resolution, as well as the principle of legal certainty in clear, complete, reasonable, fair, and understandable adjudication by courts, as well as the scientific-theoretical views of legal scholars on this subject, were analyzed, and the significance of the doctrine of *stare decisis* (standing in one decision) in the application of the principle of legal certainty, the horizontal and vertical functioning of this doctrine, the scientific definition of the concept of the principle of legal certainty, and reasonable proposals for the gradual introduction of the mechanism of implementation of this principle have also been analyzed. In conclusion, it should be noted that procedural fairness is superior to procedural legality in the conduct of civil court cases, in turn ensuring the true independence of the judge in making fair judgments, increasing the confidence of each person applying to the court in the justice system, and in the future “the principle of legal certainty” will be added to Chapter 2 of the Code of Civil Procedure as a new principle.

Keywords: civil court, justice, judge, procedural fairness, procedural justice, principle of legal certainty, *stare decisis*, civil process, court decision, tasks of civil proceedings.

Kirish

Dunyoda World Justice Project xalqaro nodavlat tashkiloti tomonidan mamlakatlarining Huquq ustuvorligi indeksida (Rule of law) fuqarolik odil sudlov “fuqarolarning odil sudlovga erishish darajasining yuqoriligi, fuqarolik odil sudlovning diskriminatsiyadan xoliligi, korrupsiyasiz fuqarolik odil sudlov, fuqarolik odil sudlovning bepulligi va hukumatning nomuvofiq ta'siridan xoliligi, fuqarolik odil sudlovning asossiz kechiktirishlarsiz amalga oshirilishi, fuqarolik odil sudlovning samarali olib borilishi, nizolarni hal etishda muqobil mexanizmlarning ishlash samaradorligi va xolisligi kabi muhim indikatorlar orqali aniqlanmoqda” [1].

Bugungi kunda dunyoda sud ishlari yuritishni kechiktirish va xarajatlarini kamaytirish, sud qarorlarining jamiyatga ijobiy ta'siri, sud qarorlarida huquqiy aniqlik prinsipini qo'llash dolzarb muammolardan bo'lib qolmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish maqsadida fuqarolik protsessida klassik turg'unlik nazariyasi modelidan zamonaviy argumentatsiya nazariyasi modeliga o'tish, sud tizimidagi turli xil tashqi, strategik ta'sirlarning oldini olish, fuqarolik sud ishlari yuritishning protsessual mexanizmlarini takomillashtirish davr talabidir.

Jahonda turli huquqiy tizimlar va doktrinalar protsessual muammolarni ko'pincha sud jarayonlarini tartibga soluvchi tegishli jarayonlar hamda qoidalarni takomillashtirish va rivojlantirish orqali hal etmoqda. Bunda fuqarolik sud ishlari yuritish va odil sudlov samaradorligini oshirishda Due process [2] (qonunga muvofiq, shaxslarga adolatli va xolis munosabatda bo'lish), Res Judicata [3] (hal qilingan ish), Procedural fairness [4] (protsessual adolat), Procedural-justice [5] (protsessual odil sudlov) huquqiy doktrinolari hamda Open justice (ochiq odil sudlov) va Open court principle [6] (ochiq sud tamoyili) prinsiplarini tatbiq qilishga doir tadqiqotlar muhim o'rin egallaydi. Fuqarolik sud ishlari yuritishga oid protsessual muammolar

muayyan ilmiy metodologik yondashuvlarni o'rganish va tahlil etishni taqozo etadi.

Material va metodlar

Tadqiqotda tizimli huquqiy tahlil, taqqoslash, qiyosiy-huquqiy, induksiya va deduksiya kabi metodlardan foydalanilgan.

Tadqiqot natijalari

Respublikamizda mazkur huquqiy doktrina va prinsiplar mazmun-mohiyatini fuqarolik protsessual qonunchilikka singdirish, sud hujjatlarini qabul qilishda adolatni ta'minlash, fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchi ortishi bo'yicha sohada tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risida”gi PF-158-sonli hamda 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-sonli Farmonlarida ham fuqarolarning odil sudlovga erishish darajasini oshirish, sud protsessida tomonlarning haqiqiy tenglik va tortishuv tamoyillarini ro'yobga chiqarish, sud tizimini bosqichma-bosqich raqamlashtirish kabi muhim ustuvor vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalar ushbu sohadagi qonunchilikni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish, suda bir guruh shaxslarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga oid ishlarini ko'rishning protsessual tartib-taomillarini belgilash, da'vo, buyruq va alohida tartibda ish yuritishda sud amaliyotida kelib chiqayotgan muammolarni ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etishni taqozo etadi.

Sud statistik ma'lumotlariga ko'ra, “fuqarolik ishlari bo'yicha sudlar tomonidan birinchi instansiyada ko'rilgan ishlar (sud buyruqlari bilan birga) soni respublika bo'yicha 2020-yilda 291 132 ta, 2021-yilda 518 087 ta, 2022-yilda 863 883 ta, 2023-yilda 943 892 tani tashkil etgan” [7]. Yildan yilga fuqarolik ishlari soni ortib borishi esa, o'z navbatida, sudyalarning ish hajmi va yuklamalari ortishi, pirovardida odil sudlovning samarali amalga oshirishiga salbiy ta'sir etmoqda. Bu fuqarolik sud

ishlarini yuritishning protsessual mexanizmlarini takomillashtirishni talab etadi.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 2-moddasiga ko'ra, fuqarolik sud ishlarini yuritish vazifalari quyidagilardan iborat:

- fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini, O'zbekiston Respublikasining huquq va manfaatlarini, shuningdek, korxona, muassasa, tashkilotlar, jamoat birlashmalari va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining (bundan buyon matnda tashkilotlar deb yuritiladi) huquqlari hamda qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish maqsadida fuqarolik ishlarini to'g'ri, o'z vaqtida ko'rib chiqish va hal etish;

- qonuniylik va huquq-tartibotni mustahkamlash, demokratiya, ijtimoiy adolat, fuqarolar o'rtasida tinchlik va milliy totuvlikni ta'minlashga ko'maklashish;

- qonun va sudga nisbatan hurmat munosabatini shakllantirish.

Yuqorida ko'rsatilgan fuqarolik sud ishlarini yuritishning umumiy vazifalari, maqsadlari umumlashtirilgan shaklda fuqarolik ishlari bo'yicha odil sudlovni amalga oshirishning zarur va kutilgan natijasi to'g'risidagi butun jamiyat g'oyalarini ifodalaydi. Fuqarolik protsessual huquqning barcha boshqa normalari hamda protsess subyektlari faoliyati fuqarolik sud ishlarini yuritishning qayd etilgan umumiy vazifalari va maqsadlariga zid bo'lishi mumkin emas. Shuningdek, fuqarolik sud ishlarini yuritish prinsiplari ham odil sudlovni amalga oshirishda fuqarolik sud ishlarini yuritish vazifalarini amalga oshirishni kafolatlaydi.

Huquqshunos olim Sh.Sh. Shoraxmetov: "Fuqarolik sud ishlarini yuritish (fuqarolik protsessi) vazifalari fuqarolarning shaxsiy-siyosiy, iqtisodiy-ijtimoiy huquqlari, erkinliklari va manfaatlarini, shuningdek, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari hamda fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining huquqlarini, qonun bilan

qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish maqsadida fuqarolik ishlarini to'g'ri, o'z vaqtida ko'rib chiqish va hal etishdan iboratdir", deb ta'kidlaydi [8].

M.M.Mamasiddiqovning fikricha, "fuqarolik sud ishlarini yuritishning vazifalari fuqarolarning buzilgan huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish va bu bilan fuqarolarni qonunlar, huquq normalarini bajarishga ongli munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalashni nazarda tutadi" [9].

Yuqoridagi huquqshunos olimlarning fikrlaridan ko'rinib turibdiki, fuqarolik sud ishlarini yuritishning asosiy vazifasi fuqarolarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini, O'zbekiston Respublikasining huquq va manfaatlarini, shuningdek, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, jamoat birlashmalari hamda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari huquqlari hamda qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilishdir. Sud va fuqarolik protsessi boshqa ishtirokchilarining protsessual faoliyatini maqsadli yo'naltirishning bunday ketma-ketligi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-, 19-, 20-, 24-moddalarida belgilangan inson va fuqaroning huquq hamda erkinliklarining ustuvor ahamiyati to'g'risidagi qoidalariga mos keladi.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 2-moddasida keltirilgan ishlarni to'g'ri va o'z vaqtida ko'rib chiqish hamda hal qilish bo'yicha umumiy vazifalar barcha fuqarolik sud ishlarini yuritishning yakuniy maqsadlariga erishish vositasidir. Ishni sud muhokamasiga tayyorlash bosqichidagi vazifalarning o'zi ham protsessual qonunda belgilangan aniq vazifalarni bajarish orqali erishiladigan yakuniy maqsadlar sifatida tushuniladi.

Ushbu moddada ko'rsatilgan asosiy va fakultativ maqsadlar yakuniy bo'lib, butun fuqarolik protsessi davomida o'zgarishsiz qoladi. Ularga umumiy vazifalarni amalga

oshirish orqali erishiladi, shuningdek, har bir protsessual harakatning to'g'ri, o'z vaqtida bajarilishi talabi sifatida fuqarolik ishi qo'zg'atilgandan boshlab va u tugagunga qadar amal qiladi.

Tadqiqot natijalari tahlili

O'zbekiston Respublikasi FPKning 2-moddasiga muvofiq, fuqarolik sud ishlarini yuritish vazifalaridan biri fuqarolik ishlarini to'g'ri, o'z vaqtida ko'rib chiqish va hal etishdir.

O.P. Chudayevaning fikricha, "fuqarolik protsessining umumiy vazifasi sifatida fuqarolik ishlarini to'g'ri va o'z vaqtida ko'rib chiqish, hal qilish talablari bilan bir qatorda, fuqarolik ishlarini adolatli ko'rib chiqish hamda hal qilishni ham mustahkamlab qo'yish maqsadga muvofiq. Sud tomonidan ishni adolatli ko'rib chiqish va hal qilish talabi fuqarolik ishini to'g'ri ko'rib chiqish va hal qilish vazifasining ajralmas qismi emas. Chunki ishni mohiyatan ko'rib chiqish, hal qilish va qaror qabul qilishda sud o'z diskretion vakolatlarini (ixtiyoriy) qo'llashi mumkin" [10].

M. Tojiboyev esa "Yangi FPKda sud hujjatining adolatli ekanligini tekshirish bilan bog'liq atama sakkiz marotaba qo'llangan bo'lib, ular FPKning "Sud hujjatlarini qayta ko'rish" deb nomlangan IV bo'limidagi normalarda o'z ifodasini topgan. Bu esa 2018-yil 1-apreldan boshlab amal qilib kelayotgan O'zbekiston Respublikasining yangi FPKga sudning hal qiluv qarorlari, ajrimlari, qarorlari qonuniy, asosli va adolatli bo'lishi lozimligini belgilovchi alohida norma kiritilishi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2019-yil 24-maydagi "Sudning hal qiluv qarori haqida"gi 12-sonli qarorida sud hujjatlarining qonuniy va asosli bo'lishi bilan birgalikda adolatli bo'lishi mezonlari nimalarda namoyon bo'lishi yuzasidan tushuntirish berilishini taqozo etadi", – deydi [11].

Bu borada O.P. Chudayeva va M.M. Tojiboyevlarning fikriga qo'shilgan holda shuni aytish kerakki, fuqarolik ishlarini adolatli ko'rib chiqish odil sudlovni amalga oshirish-

da fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchi ortishida muhim ahamiyat kasb etadi. Sud tomonidan ishlarni ko'rib chiqishda protsessual adolatni ta'minlash bo'yicha ilmiy doktrinalar mavjud. Bu borada turli huquqiy tizim va doktrinalar protsessual muammolarni har xil yo'l bilan hal qiladi. Masalan, Due process (tegishli jarayon) huquqiy doktrinasiga qonunga muvofiq, shaxslarga adolatli va xolis munosabatda bo'lishni ta'minlaydi. Shuningdek, ushbu doktrinaning fuqarolik protsessida qo'llanishida taraflarni ogohlantirish va tinglash imkoniyati yaratiladi, odil sudlovga bo'lgan huquq (tomonlar xolis sudda ishtirok etish huquqiga ega va ular dalillarni taqdim etish, guvohlarni so'roq qilish va agar xohlasalar, advokat tomonidan himoyalash huquqiga ega), dalillar taqdim etish, yuridik vakillik huquqi, shikoyat qilish huquqi, adekvat himoya vositalari (fuqarolarning fuqarolik ishlari bo'yicha tegishli himoya vositalaridan foydalanish imkoniyati)ni ta'minlaydi [12].

Procedural-justice (protsessual odil sudlov) doktrinasiga protsessual qonuniylik deb ham ataladi. Ushbu doktrina quyidagi to'rtta asosiy ustunni qamrab oladi: voice (ovoz) – hammaga voqeaning o'ziga tegishli tomonini aytib berish imkoniyati beriladi; respect (hurmat) – barcha shaxslarga hurmat ko'rsatiladi; neutrality (neytrallik) – qarorlar xolis, izchil va shaffof mulohazalar asosida qabul qilinadi; trustworthiness (ishonchlilik) – ishonchli dalillar va fikrlar ta'siri asosida qaror qabul qilishni bildiradi [13].

Procedural fairness (protsessual adolat) huquqiy doktrinasiga ko'ra, sud fuqarolik ishini ko'rayotganda, sudya o'zining ichki ishonchiga tayanib qaror qabul qilishi, qarorlar xolis va adolatli bo'lishi kerak. Mazkur doktrinada protsessual adolat protsessual qonuniylikdan ustun turadi hamda ushbu doktrina sudyaga qaror qabul qilishda juda katta mustaqillik va erkinlik beradi.

Qolaversa, BMT rezolyutsiyasi bilan tasdiqlangan "Sud organlari mustaqilligining asosiy prinsiplari"da ham "Sud organlari mus-

taqilligi prinsipi sud organlariga sud muhokamasining adolatli o'tkazilishi hamda taraflarning huquqlari hurmat qilinishini ta'minlash huquqini beradi va talab qiladi" [14].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning: "Sud binosiga kelgan har bir inson O'zbekistonda adolat borligiga ishonib chiqib ketishi kerak. Bu Prezident talabi!" – deya ta'kidlab o'tgani ham bejiz emas [15].

Protsessual adolat to'g'risida huquqshunos olimlar ham o'z fikrlarini bildirib o'tgan. Xususan, S.V. Kornakovaning fikricha, "odillik ham ma'naviy, ham huquqiy ong kategoriyasi hisoblanadi, shu sababli mazkur ijtimoiy faoliyat majburiyat nuqtayi nazaridan ham ifodalanadi. Adolat huquq fenomeni, ya'ni huquqning asosiy negizini belgilovchi tushunchadir. Adolatli bo'lmas ekan, har qanday huquq tizimi yoki qonun hujjati qachondir yo'qlikka mahkumdur. Chunki jamiyat bunday huquq tizimini yo'q qilib yuborish kuchiga ega. Shu sababli huquqning barcha sohalarida adolat mavjud bo'lishiga alohida ahamiyat qaratilgan" [16].

Adolat to'g'risidagi mazkur fikrlar aslida, huquq, qonun va boshqa umummajburiy qoida va boshqa tuzilmalar faqatgina adolat o'rnatish, unga amal qilish, buzilganda tiklash kabi jamiyat va undagi shaxslar uchun zarur bo'lgan ijtimoiy munosabatlar uchun ishlab chiqilganligini ifodalaydi. Har qanday huquqiy o'zgarish, yangilik zahirida faqat adolatga intilish yotadi. "Fuqarolik sudlarida adolat tamoyiliga amal qilish boshqa sud protsesslari kabi majburiy hamda o'ta darajada ahamiyatlidir. Negaki o'zi himoya qilayotgan ijtimoiy munosabatlar farqiga ko'ra, fuqarolik sudlari mulkiy va tadbirkorlik bilan bog'liq ishlarni ko'radi shu sababli moddiy hayotni harakatlantiruvchi kuch bo'lgan mulkka nisbatan shaxslarning e'tibori va muhtojligi har doim yuqori bo'lib keladi. Jamiyatda mulkka nisbatan o'z egasining qadrigimmi, obro'si va hattoki sog'lig'idan ham ba'zi hollarda ustun bo'lib borgan dunyo-

qarash yoki muhtojlik mavjud bo'lar ekan, unga tegishli muammo, nizo yoki bahs har qachongidan ham adolatli bo'lishi nihoyatda zarur" [17].

"Odillik bilan ish ko'rish davlat hokimiyati va jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim omildir. Bu omil sud organi, aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, bevosita fuqarolar bilan ishlovchi sudlar – fuqarolik sudlarida ham muhim ahamiyat va rolga ega. Negaki fuqarolarning sudga murojaat qilishdan yagona maqsadi adolatni o'rnatish yoki tiklash hisoblanadi. Agar avvaldan ular o'rtasida adolat bilan ish ko'rilganda, muammo sudgacha yetib kelmagan bo'lardi. Sud organi haqida gap ketganda, barcha shaxslar ko'z oldiga adolatni tiklovchi, qonunlar bilan ishlovchi, muammoning barcha tafsilotlarini o'rganib, xolis qaror qabul qiluvchi hakamlik organi keladi" [18].

Yuqoridagi Procedural fairness (protsessual adolat) huquqiy doktrinasi xususiyatlari, xalqaro huquqiy hujjat hamda huquqshunos olimlarning fikrlaridan kelib chiqib, odil sudlovni amalga oshirishda milliy protsessual qonunchiligimizda ham fuqarolarning sudga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, sudyalarning ma'naviy yuksak, halol, adolatli, ishonchga loyiq deb qabul qilinishi uchun protsessual adolatni fuqarolik sud ishlarini yuritishning asosiy vazifalaridan biri sifatida mustahkamlash vaqti keldi.

Hozirgi kunda sudlar tomonidan sud hal qiluv qarorlarining aniq, to'liq, asosli, adolatli, tushunarli qilib chiqarilishida huquqiy aniqlik prinsipi yetishmaydi. Chunki ushbu prinsip mazmun-mohiyati, tushunchasi to'g'risida FPKda hech qanday qoida belgilanmagan.

S. Lewisning fikricha, "Butun dunyoda huquqiy aniqlik prinsipini qo'llash dolzarb bo'lib qolmoqda (huquqiy aniqlik prinsipi barcha uchun aniq va adolatli o'yin qoidalarini belgilash va ta'minlashni nazarda tutadi)" [19].

S. Solanki "Huquqiy aniqlik, avvalo, sudlar tomonidan normalarni aniq qo'llashda namo-

yon bo'ladi. Bunday aniqlikka erishish uchun quyi sudlar xatolarini kamaytirish va sud amaliyotining bir maromdaligini ta'minlash uchun stare decisis doktrinasini qo'llash zarur", – deb ta'kidlaydi [20].

K.T. Lashning fikricha esa "qonun normalari mavhumligi, xilma-xilligi, tez o'zgarishi, qonun chiqarish faoliyatining kengligi hamda unda professionallikni ta'minlash qiyinligi (populizm va lobbizm kuchliligi) turli noaniqliklar, normalar ziddiyati, shuningdek, sud amaliyotida ham chalkashliklarga olib kelmoqda" [21].

Bu borada B. Xodjayev quyidagi fikrni ilgari suradi: "O'zbekistonda normalarning tez o'zgarishi, turlicha talqin qilinishi, ularni qo'llashdagi ziddiyatlar huquqiy aniqlikni qaror toptirishni eng muhim vazifa qilib qo'ymoqda. Huquqiy aniqlik va barqarorlik-siz esa islohotlarni amalga oshirib bo'lmaydi. Huquqiy aniqlik esa stare decisis doktrinasida hamda sudlar mustaqilligi, qonuniylik prinsiplari uyg'unligini taqozo etadi" [22].

Yuqoridagi huquqshunos olimlarning fikrlarini tahlil qiladigan bo'lsak, stare decisis (bir qarorda turish) doktrinasida huquqiy aniqlik prinsipini qo'llashda muhimdir. Ushbu doktrina sudlar o'z qarorlarini qabul qilishda sud pretsedentiga amal qiladigan doktrina hisoblanadi. "Stare decisis" lotin tilidan ingliz tiliga tarjima qilinganda, "to stand by things decided", ya'ni "bir qarorda turish" degan ma'noni anglatadi.

Mazkur doktrina gorizontal va vertikal ravishda ishlaydi. Gorizontal qarash qarori o'z pretsedentiga rioya qilgan sudni anglatadi. Sud yuqori suddan pretsedentni qo'llaganda vertikal qarash qarorini qabul qiladi [23].

Xulosalar

Yuqoridagi tahlillar asosida huquqiy aniqlik prinsipi tushunchasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: "Huquqiy aniqlik prinsipi deganda sudlarning sud hal qiluv qarorini protsessual huquq va moddiy huquq normalarini aniq, to'g'ri, adolatli qo'llagan holda, nizoning kelib chiqish sa-

bablariga huquqiy baho berish va ularning oldini olish yoki bartaraf etish bo'yicha huquqiy choralar qo'llash yuzasidan chiqarishi tushuniladi".

O'zbekistonda ham huquqiy aniqlik prinsipini fuqarolik protsessual qonunchilikda mustahkamlash vaqti keldi. Chunki sud hal qiluv qarorlarining aniq, adolatli hamda taraflarga tushunarli bo'lishida ushbu prinsipning ahamiyati katta. O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining "Sudning hal qiluv qarori haqida"gi qarorida tushuntirish berilishicha, "FPK 253-moddasining to'rtinchi qismiga asosan, hal qiluv qarorining asoslantiruvchi qismida sud tomonidan aniqlangan, ish uchun ahamiyatga ega bo'lgan holatlar ko'rsatilishi lozim. Hal qiluv qarorida sud foydasiga hal qiluv qarori qabul qilgan tarafning vajlari va dalillarining bir tomonlama bayon etilishiga yo'l qo'yilmaydi. Sud qaysi asoslarga ko'ra boshqa tarafning vajlari sud tomonidan qabul qilinmaganligini ko'rsatishi shart. Sud hal qiluv qarorida ish uchun ahamiyatga ega u yoki bu holatlar tasdiqlanadigan dalillar ko'rsatib o'tilishi bilan chegaralanmasdan, balki bu dalillarning mazmuni bayon etilishi shart. Agar sud dalillarga baho berib, taraflar o'zlarining talab va e'tirozlariga asos qilib ko'rsatgan holatlar u yoki bu faktik ma'lumotlar bilan tasdiqlanmaganligini aniqlasa, hal qiluv qarorida bu haqdagi xulosasini asoslantirishi lozim". Ushbu Plenum qarorida ham sud hal qiluv qarorini asoslantirish qismi bo'yicha tushuntirish berilsa-da, sud hal qiluv qarorida ko'rilayotgan ishning (nizoning) kelib chiqish sabablari, ularning oldini olish bo'yicha aniq profilaktik choralar ko'rilishi to'g'risida, ya'ni huquqiy aniqlik prinsipi bo'yicha tushuntirish berilmagan. Bizningcha, ushbu prinsipni amalga oshirish mexanizmini bosqichma-bosqich joriy qilish, ya'ni "Oliy Sud Plenumi qarori – umumlashma – hal qiluv qarori" asosida joriy etish maqsadga muvofiq. Ya'ni O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumi qarorida dastlab fuqarolik ishi (nizo)ning kelib chiqish sabablari (masalan, nikohdan ajra-

tishda asosiy sabab sifatida ijtimoiy tarmoq yoki boshqa sabab bo'lishi mumkin), nima maqsadida sud amaliyotida ushbu ishlar keskin ko'payib borayotganligi va ularning oldini olish bo'yicha rahbariy tushuntirishlar berilishi kerak. Undan keyin ushbu turdagi ishlar bo'yicha umumlashmalar o'rganib chiqilishi lozim. Sudlar mazkur turdagi ishlar bo'yicha hal qiluv qarori chiqarayotganda bu masalani huquqiy aniqlik prinsipi asosida bayon etishi, asoslantirishi zarur. Shuningdek, bizningcha, kelgusida FPKning 2-bobiga yangi "Huquqiy

aniqlik prinsipi"ning kiritilishi maqsadga muvofiq.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, fuqarolik protsessida protsessual adolat protsessual qonuniylikdan ustun bo'lishi, o'z navbatida, sudyaning adolatli sud qarorlari qabul qilinishiga erishishda chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudga kelgan har bir shaxsning odil sudlovga bo'lgan ishonchining ortishi, har bir shaxs sud va sudyalari siymosida o'zining ishonchli himoyachisini ko'rishiga erishiladi.

REFERENCES

1. Siyosiy-huquqiy sohadagi xalqaro reyting va indeksning sharhi [Review of international rankings and indices in the political and legal sphere]. Tashkent, 'Akadem' Publ., 2023, p. 32.
2. Due process. Available at: https://www.law.cornell.edu/wex/due_process
3. Huquq olami [The world of law]. Tashkent, 'Yuridik adabiyotlar' Publ., 2023, pp. 150–165.
4. Galligan D.J. Due Process and Fair Procedures. A Study of Administrative Procedures. *Oxford Journal of Legal Studies*, 1998, vol. 18 (3), pp. 497–515.
5. Procedural Justice. Available at: <https://law.yale.edu/justice-collaboratory/procedural-justice>
6. Cunliffe E. Open Justice: Concepts and Judicial Approaches. *Allard School of Law at the University of British Columbia*, 2012, vol. 40, pp. 386–411.
7. Statistical information of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan on the number of cases, including court orders heard in the first instance by the civil courts in the Republic. Available at: <https://stat.sud.uz/fib.html>
8. Shoraxmetov Sh. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksiga sharhlar [Comments on the Civil Procedure Code of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, TSUL Publ., 2016, p. 13.
9. Fuqarolik protsessual huquq [Civil procedural law]. Tashkent, Academy of the Prosecutor General's Office, 2020, p. 13.
10. Chudayeva O.P. Realizatsiya zadach grazhdanskogo sudoproizvodstva v stadii sudebnogo razbiratel'stva [Implementation of civil litigation tasks at the trial stage]. Moscow, 2009, p. 8.
11. Tojiboyev M.M. Fuqarolik ishlari bo'yicha sud hal qiluv qarorlarining nazariy va amaliy masalalari [Theoretical and practical issues of court decisions on civil cases]. Tashkent, 2020, p. 17.
12. Cornell law school due process. Available at: https://www.law.cornell.edu/wex/due_process
13. Community-Oriented Trust and Justice Briefs. Procedural Justice. Available at: <https://portal.cops.usdoj.gov/resourcecenter/ric/publications/cops-w0795-pub.pdf>
14. The main principles of the UN regarding the independence of judicial bodies. On crime prevention and dealing with criminals. 1985. Available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>
15. Prezident – adolat, korruptsiya, xususiy mulkni himoya qilish [President on justice, corruption, protection of private property]. Available at: <https://www.gazeta.uz/uz/2020/06/30/justice/>
16. Kornakova S.V. K voprosu o printsipe spravedlivosti [To the question of the imprint of justice]. *Siberian Criminal-procedural and Criminalistic Litigations*, 2014, p. 64.

17. Nekrasov S.Yu. Kalinovskaya D. S. Spravedlivost' kak printsip grazhdanskogo sudoproizvodstva [Justice as a principle of civil proceedings]. *The Verb of Justice*, 2016, no. 2/12, p. 14.
18. Theophilopoulos C. Van Heerden C.M., Boraine A., Rovan A.W.T. Fundamental principles of civil procedure. LexisNexis. Durban, 2020, p. 62.
19. Lewis S. Precedent and the Rule of Law Author Notes. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2021, vol. 41 (4), pp. 873–898.
20. Solanki S. What is stare decisis in simple terms? Available at: <https://legal.thomsonreuters.com/blog/the-doctrine-of-stare-decisis>
21. Lash K.T. Originalism, Popular Sovereignty and Reverse Stare Decisis. *University of Richmond*, 2007, vol. 93/1437, pp. 1438–1471.
22. Xodjayev B.K. O'zbekistonda sud pretsedenti: huquqiy aniqlik va stare decisis doktrinasi. [Judicial precedent in Uzbekistan: legal certainty and the doctrine of stare decisis]. *Jurisprudence*, 2023, no. 3, p. 22.
23. Stare decisis. Available at: https://www.law.cornell.edu/wex/stare_decisis/